

moest bijdragen. Daar kon je alle kanten mee op, er kwam dus onenigheid van. Groen van Prinsterer, de antirevolutionaire politicus, had liever géén vermelding van woord christelijk, dan dat men daarvan slechts de schijn ophield. *'Het openbaar onderwijs, met zijn ontkenning van het Bijbelverhaal, zijn leugens dat de mens van de aap afstamt en met andere godloze multatuliaanse kramen'*, hekelde hij als zonder meer antichristelijk.

Lafeber wijdt vele pagina's aan de staatkundige geschiedenis en aan de religieuze tegenstellingen, met name het spanningsveld tussen vrijzinnig-protestanten, orthodoxen en katholieken, met een speciaal oog voor het regeringsbeleid in dezen. De schoolwet-Van der Bruggen van 1857 vormt een mijlpaal waaraan de weldra uitgebroken schoolstrijd wordt gekoppeld. Dat de kruistocht tegen de heersende liberale tijdgeest niet automatisch leidde tot liefdesverklaringen tussen katholiek en protestant, pakweg Kuyper en Schaepman, maakt Lafeber wel duidelijk. Ultramontanisme en antipapisme leverden immers munitie voor sterke wederzijdse antipathie.

Dat de stofomschrijvingscommissie ons, arme docenten, heeft opgezadeld met een – zacht uitgedrukt – niet al te flitsend onderwerp, speelde Lafeber kennelijk ook parten. Hij is het meest op dreef in zijn beschrijvingen van de politieke en religieuze decors. Maar als het gaat om het onderwijs zelf, komen eerder de formeel-juridische aspecten aan bod dan de sappige sfeerbeschrijvingen en panklare anekdotes die we uit zijn andere publicaties gewend zijn. Ik schrijf het aan de aard van het onderwerp toe dat de auteur hier niet lekker uit zijn dak gaat. De verdienste van dit boek is dat het de politieke, religieuze en onderwijskundige ontwikkelingen in onderling verband presenteert. Dat daarbij aan aantal overlappingsen optreden moet de lezer voor lief nemen. Net als een enkele opvallende fout (227): het charmeoffensief van de jeugdige weduwe Emma met de 'kleuter' prinses Wilhelmina; laatstgenoemde was immers al tien jaar oud toen haar vader overleed! Wel weer leuk is de bijbehorende anekdote: de socialistische schoolmeester die het koninklijk bezoek ontving (waar en wanneer wordt niet vermeld) dirigeerde eerst obligeert het Wilhelmus, draaide zich toen om naar de arbeiders onder het publiek en hief vrolijk de Internationale met hen aan.

Jan van Oudheusden

JAARBOEK

Spiegelbeeld. Reflecties bij 25 jaar vrouwengeschiedenis. Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis 25 (Aksant: Amsterdam 2005), 198 blz., € 17,50.

Het 25ste Jaarboek Vrouwengeschiedenis heeft een zeer toepasselijke titel gekregen die ook geschiedenisleraren oproept te reflecteren over vrouwen- en gendergeschiedenis. Sprekt het geschiedverhaal alle leerlingen voldoende aan? De conclusie van dit zeer gevarieerde aanbod van artikelen over de huidige stand van zaken in de vrouwen- en gendergeschiedenis komt er in het kort op neer dat de main-stream geschiedenis nog steeds 'men-stream geschiedenis' is. Al het werk dat de afgelopen jaren is verzet bin-

nen vrouwen- en gendergeschiedenis klinkt amper door in school- en handboeken. Maximaal is een hoofdstuk over vrouwen toegevoegd.

Twee redenen geef ik waarom met name dit 25ste Jaarboek lezenswaardig is. Ten eerste blijf je zelf op de hoogte van ontwikkelingen op dit terrein waardoor ook leerlingen toegang krijgen tot recente inzichten. Een mooi voorbeeld hiervan is het artikel 'Het Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland (DVN), van de vroegste tijden tot circa 1850', door Els Klock en Anna de Haas. Het Vrouwenlexicon wordt het naslagwerk dat eenheid en orde

schept in oude en nieuwe kennis over individuele vrouwen in de Nederlandse geschiedenis en is een noodzakelijke aanvulling op reeds bestaande biografische naslagwerken. Die besteden pas sinds kort meer aandacht aan vrouwen die ooit naam maakten in de Nederlandse geschiedenis van vóór de georganiseerde vrouwenbeweging.

Een andere reden voor geschiedenisdocenten om dit jaarboek te lezen zijn twee artikelen waarin een beeld wordt geschetst over de positie van vrouw- en gendergeschiedenis in het huidige onderwijs.

Het artikel van Mieke de Vos heeft de verzuchting van een meisje uit een brugklas als titel meegekregen: 'Juf, waren wij dan helemaal niet belangrijk?'. Na het bestuderen van enkele veel gebruikte schoolboeken concludeert De Vos dat een consistent verhaal over vrouwengeschiedenis op de middelbare school ontbreekt. De docent en zijn interesse voor vrouwengeschiedenis is doorslaggevend bij wat leerlingen te horen krijgen. Bij minder geïnteresseerde docenten wordt daarmee de afhankelijkheid van de methodenschrijvers bijzonder groot: wat en hoe brengen deze de verhalen over vrouwen en hun sociaal-economische, politieke of culturele inbreng.

Haar tweede conclusie is dat, wanneer de positie van vrouwen wel vermeld wordt, er een negatief beeld gecreëerd wordt. Dit is niet bepaald bemoedigend voor (puber)meisjes die op zoek zijn naar rolmodellen en hun eigen identiteit. De spiegel die Mieke de Vos zich zelf en de lezer voorhoudt is dan ook: hoe doe ik zoveel mogelijk

MOOI NIET!

Eric Duivenvoorden, *Met emmer en kwast. Veertig jaar Nederlandse actieaffiches 1965-2005* (Uitgeverij Het Fort van Sjakoo, Amsterdam 2005) 204 blz., met 7500 affiches op de bijgevoegde cd-rom, prijs € 29,95 (hardcover € 45,-).

Weinig tekst, veel plaatjes in dit boek. Het is dan ook een bundeling van affiches die vanaf 1965 op aanplakborden, tramhokjes en muren te zien waren. Geordend in thema's die destijds actueel waren als Provo en Kabouter, Vietnam-hulp, Boycot Apartheid, Geen woning, geen kroon zijn zo'n 600 affiches in kleur afgedrukt. Het is een soort vogelvlucht door het recente verleden. Ieder thema wordt kort ingeleid en dan volgen de affiches.

Het eerste overzicht van actieaffiches, *Een teken aan de wand - Album van de Nederlandse samenleving 1963-1983*, is allang niet meer verkrijgbaar. De samensteller heeft deze periode daarom ook meegenomen en er komt bij: alles staat nu op de bijbehorende cd-rom. Veel van de platen zijn in het bezit van het ITSG, ook de collecties van het IIAV en het IHLIA (Internationaal Homo/Lesbisch Informatiecentrum en Archief zijn opgenomen.

Met een korte inleiding over de totstandkoming van deze publicatie, het tijdsbeeld dat wordt opgeroepen en de techniek van de affiches en een inhoudsopgave van de cd-rom en alle technische gegevens. Een echte aanrader! Om een thema in te leiden, om een proefwerkvraag te maken, om een digitale les te ontwerpen, om leerlingen te laten zoeken naar aansprekende begeleiding van een werkstuk of andere vorm van po.

Het boek is verkrijgbaar via de boekhandel of bij de particuliere uitgever: 020-6258979.

www.sjakoo.nl

Tineke Bogaerts

recht aan mijn leerlingen, doe ik de geschiedenis geen geweld aan, en geef ik toch positieve rolmodellen (empowerment)? Laat eerst sterke vrouwen aan bod komen en geef daarna verklaringen voor het waarom van de ondergeschikte positie van vrouwen. Voorbeelden uit De Vos's lespraktijk betreffende de Oudheid: Spartaansen die sportten en ten strijde trokken, of Romeinse keizerinnen die legers aanvoerden. In plaats van bij de uitleg van de Griekse democratie te vertellen dat vrouwen 'natuurlijk' uitgesloten waren om mee te beslissen, kan je vertellen waarom en hoe dit veroorzaakt werd: in eerste instantie waren alleen rijke mannen in staat hun wapenuitrusting voor de verdediging van de polis te financieren, vandaar dat zij beslissingsrecht kregen. Zo wordt de positie van vrouwen in een meer reële context geplaatst. Tevens laat De Vos zien dat er wel degelijk een lijst van machtige vrouwen voor een eventuele canon is samen te stellen.

In het tweede artikel door Marga Altena, 'De druppel en de steen', geven docenten voorbeelden hoe je recht doet aan al je leerlingen. Dit artikel stimuleert de lezer om vaker actief te zoeken naar voorbeelden met als hoofdpersoon een vrouw. En om bij beschrijvingen van de positie van de vrouw actief te zoeken naar verklaringen van het waarom. Verschillende voorbeelden zijn kant en klaar over te nemen.

Verstandig dat de redactie heeft besloten voort te gaan met Jaarboeken. Er is op dit terrein nog veel werk te verzetten. Zeker in het geschiedenisonderwijs waar bij de introductie van tien tijdperken door de commissie-De Rooij, vrouwen in negen tijdperken de kans lopen om onzichtbaar te worden.

Ellen Marrenga

RECENCIES